

**Desanka
Maksimović**
(1898)

Pesem SPOMIN NA VSTAJO sem doživela enega od prvih juter jeseni 1941 v majhnem gozdičku svojega rojstnega kraja, ob železniški progi Valjevo—Beograd. Ko se je oglasil nemški oklepni vlak, so se kmetje, pri katerih sem prenočila, pomenljivo spogledali in se razšli, eni v staje, drugi v okoliške gozdičke in med koruzo, ki je že dozorevala. Kmalu se je prikazala vsa gmota nemškega oklopnega vlaka, zablešča-

le so se cevi strojnic in jeklenih čelad, približevala se je lokomotiva in naraščala kot utelešenje ohole nemške sile. Nenadoma pa je, kot zadavljen, ta železni vlak obstal — pot mu je zastavil majhen, to noč razrušen most na progi. Vojska je poblaznela poskakala iz vagonov in se preplašeno zbirala okrog nepričakovane ovire. Videti je bilo, da jo je strah pred vsem in vsakim okoli sebe, in stekla je proti prvi železniški postaji. To je bil trenutek, ko sem se prvič po začetku vojne počutila srečna. Most, ki so ga bili partizani ponoči porušili, sovražnikov strah — kot da sta nenadoma sprala ponižanje, odplavila bolečino zaradi suženjstva, v katerega smo bili padli. Začutila sem, da se je vsa dežela zarotila proti sovražniku — ljudje, nemi živalski svet in stvari. In tu, že v tem gozdičku, sem zapisala osnovne verzje, med njimi tudi stih SRBIJA JE VELIKA SKRIVNOST, s katerim se pesem začinja.

Zmagoslavje in radost v tem odlomku iz pesnitve DOMOVINA V PRVOMAJSKEM SPREVODU sem občutila večkrat ob teh slovesnostih, še zlasti v prvih letih po osvoboditvi. Bilo mi je kot človeku, ki po hudi bolezni prvokrat stopi na sonce. In čeprav se v teh verzih ne vidi, da sem PESNIK, KI POZNA SVOJO DOLŽNOST, se morda vidi, da sem človek, ki se veseli ob sreči in svobodi ljudstva. Pa tudi zame je bilo v času, ko sem napisala DOMOVINO V PRVOMAJSKEM SPREVODU, pomembnejše, da se izživim ne toliko kot pesnik, ampak kot človek.

SPOMIN NA VSTAJO

Srbija je velika skrivnost:
dan ne ve, kaj noč pripravlja,
niti noč, kaj zora poraja,
grm ne ve, kaj grm sosedni sanja,
niti ptica, kaj se vse dogaja
v krošnji, ki se v vetru sklanja.

Kuščar ne ve, kaj se pod kamnom plazi,
stebelu koruze nič ni znano,
kaj snuje sosedna njiva.
Vse se menja neprestano,
ni kotička niti lista,
da skrivnosti ne prikriva.

Kdo ve, kaj v tej rosi tiči,
ki tu se nedolžno blesti;
kmetje si kličejo v delu,
da z gore na góro se čuje —
mordà to kričanje zaroto kuje?

Živ krst nikdàr ne bo vedel,
kaj nosijo v čistih nedrih
naša mlada dekleta;
kakšna težka skrivnost
otroku v rokàh se razcveta,
in kam, kam starka vsaka
sključena koraka.

V tej deželi še reke, vetrovi,
vonjave, studenci, potoki,
celó cerkveni zvonovi
prenašajo skrivne novice,
na prvem ovinku, kjer gozd
se širi iz mraka,
kdo ve, kaj te čaka.

V tej deželi še zajčji stopinji
sovražnik verjeti ne sme,
ne parkljev volovskih sledovom.
Tajni domenki tičé
nemara še v pesmi žanjic,
v udarcih iz gozdov,
v uspavanki ob zibkah iz naših domov.

DOMOVINA
V PRVOMAJSKEM
SPREVODU

*Kje si, Simon Gregorčič,
da čuješ Sočo, polno smeha,
kako beseda tvoja žubori!
Svobodno ob ruski zdaj zveni,
ob govorici Srba in Hrvata,
Poljaka in Bolgara, Čeha.*

*Vsak narod v naši domovini,
četudi majhen kot čebelji roj
globoko v hrastovi duplini,
kot jata škorcev sred goščave,
ima pravico, da v jeziku svojem
se pogovarja, knjige piše,
o rodni zemlji pesmi poje.
O slavni bataljon, da čuješ
zdaj pesem svojih pohorskih ljudi,
ko rádostna skoz Beograd doni!*

*Pri nas dežela majhna je lahko
kot v gozdu stožčasto mravljišče,
kot pičje gnezdo med vejami,
pa ji vendâr nihče ne brani,
da se opaše s svojimi mejami.
O kje ste, padli partizani,
kje si, herojski Stane,
da žível bi v svobodi z nami!*

*Zdaj Makedonci pojejo v jeziku,
s katerim ovce kličejo na šari,
otroke uspavajo, budijo,
v jeziku svojem se iz knjig učijo
zdaj Šiptarji, Madžari —
vsak sme svoj jezik govoriti.
Kje ste, svobodoljubi te dežele,
kje ste, vsi padli in pobiti!*